

núm. 28

Míriam Roma Garcia

DONES, INFÀNCIA
I BENEFICÈNCIA
A LA CASA DE MATERNITAT
DE LLEIDA
(1914-1944)

f

F O N O L L

Juneda, 2026

Aquest llibre va ser guardonat amb el Tercer Premi de recerca Elvira Godàs Vila de la Diputació de Lleida

Diputació de Lleida

1a edició: octubre de 2026

© dels textos: els seus autors
© de les imatges: Arxiu de la Diputació de Lleida
© de les característiques d'aquesta edició: Editorial Fonoll

Assessorament lingüístic: Roger Berengué i Helena Vílchez
(Growords Serveis Lingüístics, SCCL)
Disseny gràfic i maquetació: Núria Mirada (La Mirada Gràfica)
Disseny de la coberta: Arnau Torrente Capdevila - Agraïments: Global Gelabert
Arquitectura SLP

Impressió: Anfigraf Indústria Gràfica

Editat per:
Editorial Fonoll, SL
Espai Lo Cub C. Major, 13 2n
25430 Juneda
www.editorialfonoll.cat

ISBN: 978-84-10220-59-1
Dipòsit legal: L 748-2026

Advertiment legal:
És rigorosament prohibida, sense l'autorització dels titulars del *copyright*, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, inclosos la reprografia i el tractament informàtic.

Aquest llibre està fet de material certificat FSC® i altre material controlat.

ÍNDEX

7	Pròleg
13	Nota prèvia
15	Introducció
21	Marc teòric
31	Objectius i metodologia
35	La divisió sexual del treball a la Casa de Maternitat
69	Parteres: donar a llum a la Casa de Maternitat
77	Expòsites i òrfenes asilades a la Casa de Maternitat
103	Conclusions
111	Referències bibliogràfiques i altres fonts de consulta
117	Agraïments
119	Índex de figures, fotografies i taules

PRÒLEG

Hi ha llibres que ens permeten conèixer millor la nostra història. I n'hi ha que, a més, ens obliguen a mirar-la des d'un lloc diferent. *Dones, infància i beneficència a la Casa de Maternitat de Lleida (1914-1944)* pertany, sens dubte, a aquesta segona categoria.

Míriam Roma Garcia ens convida a entrar en un edifici que forma part de la memòria de moltes generacions de lleidatans i lleidatanes: l'antiga Casa de Maternitat, avui Biblioteca Pública de Lleida. Però ho fa situant la mirada allà on durant massa temps la història no l'havia situada: en les dones i els infants que hi van treballar, que hi van ser acollits, que hi van donar a llum o que hi van començar la vida.

Aquest canvi de perspectiva és, segurament, una de les principals aportacions d'aquesta recerca. Perquè la història de les institucions no es pot explicar únicament a través dels acords, els reglaments, els pressupostos o les decisions polítiques. També s'explica a través de les persones sobre les quals aquestes decisions tenien conseqüències. I, molt especialment, a través d'aquelles persones que durant dècades han ocupat poc espai en els relats oficials.

La Casa de Maternitat de Lleida va ser un espai d'acollida i protecció per a moltes dones i infants en situacions d'una enorme vulnerabilitat. Però aquest llibre ens mostra també que les institucions són filles del seu temps. La beneficència de les primeres dècades del segle xx estava impregnada dels valors morals, socials i religiosos de l'època. Al costat de l'assistència hi havia també control; al costat de la protecció, una determinada manera d'entendre la maternitat, la família, la pobresa o el paper que corresponia a les dones.

Mirar avui aquesta realitat ens permet constatar fins a quin punt hem avançat. Hem passat d'un model fonamentat essencialment en la beneficència a unes polítiques públiques que han d'entendre l'atenció a les persones des de la perspectiva dels drets, la dignitat, la igualtat i la justícia social. I aquest canvi no és menor. Explica també l'evolució de les nostres institucions i de la societat a la qual serveixen.

En aquest sentit, aquesta recerca té un valor especial per a la Diputació de Lleida. La nostra institució forma part de la història que expliquen aquestes pàgines. Va gestionar la Casa de Maternitat i va assumir, amb les eines, les concepcions i també les limitacions pròpies de cada època, responsabilitats en l'atenció a persones que es trobaven en situacions de pobresa, abandonament o desemparament.

Avui, més d'un segle després, tenim l'oportunitat i també la responsabilitat de tornar sobre aquesta història. No per jutjar el passat exclusivament amb els ulls del present, sinó per comprendre'l, estudiar-lo i aprendre'n. Les institucions democràtiques també maduren quan són capaces de mirar la seva trajectòria amb rigor, sense complaences i sense silencis.

Aquest llibre ens parla de les dones que van donar a llum a la Maternitat en circumstàncies personals i socials sovint molt difícils. D'unes mares sobre les quals pesaven l'estigma de la maternitat fora del matrimoni, la precarietat econòmica o la pressió familiar i social.

Ens parla també de les dides, una xarxa de més d'un miler de dones, moltes procedents del món rural de Lleida i de territoris veïns, que van assumir una feina imprescindible per garantir la supervivència dels infants. Una feina vinculada a les cures i, precisament per això, poc reconeguda socialment i econòmicament.

I ens parla dels infants. Dels expòsits, dels orfes, dels que van créixer dins la institució o amb famílies d'acollida; dels que van poder construir una vida lluny de la Maternitat i també dels molts que no van superar els primers mesos de vida.

La Casa de Maternitat funcionava en gran part gràcies a dones. Religioses, llevadores, dides, educadores, cuineres, treballadores de la neteja... Eren elles

les que sostenien bona part de l'atenció quotidiana, mentre els espais de decisió i responsabilitat continuaven ocupats principalment per homes.

Per això és tan important recuperar aquestes històries. I per això és també tan important preservar els arxius.

Una part essencial d'aquesta investigació ha estat possible gràcies a la documentació conservada a l'Arxiu de la Diputació de Lleida. Documents administratius que, dècades després, han esdevingut testimonis de vides. Registres, expedients, nòmines, reglaments o actes que ens permeten reconstruir realitats que, sense aquesta memòria documental, probablement haurien desaparegut.

Preservar un arxiu, per tant, no és guardar papers. És preservar la possibilitat que les generacions futures puguin preguntar-se qui érem, com vivíem, com actuaven les nostres institucions i, sobretot, qui havia quedat fora dels grans relats.

És en aquest compromís amb la recerca, la memòria i la recuperació de veus sovint invisibilitzades que s'emmarca el Premi Elvira Godàs Vila, convocat per la Diputació de Lleida. El llibre que teniu entre mans és fruit de la seva tercera edició i exemplifica perfectament la raó de ser d'un guardó que vol impulsar estudis que ens ajudin a ampliar i enriquir el coneixement sobre la nostra història.

Investigar el passat té sentit quan ens ajuda a entendre millor el present. I recuperar les històries d'aquestes dones i d'aquests infants és també una manera de reconèixer-los el lloc que els correspon en la nostra memòria col·lectiva.

Aquesta és, probablement, una de les funcions més nobles de la història: donar veu al que havia quedat en silenci i ajudar-nos a construir, des del coneixement del nostre passat, una societat més conscient, més igualitària i més justa.

Joan Talarn i Gilabert
President de la Diputació de Lleida

DONES, INFÀNCIA I BENEFICÈNCIA
A LA CASA DE MATERNITAT DE LLEIDA
(1914-1944)

NOTA PRÈVIA

El present llibre és fruit de la investigació sobre la Casa de Maternitat de Lleida entre 1914 i 1944, guardonada amb el III Premi Elvira Godàs Vila, convocat per la Diputació de Lleida. Aquesta institució benèfica, de titularitat provincial i gestionada per les Filles de la Caritat, tenia com a objectiu assistir dones en situació econòmica precària o que havien concebut fora del matrimoni, així com acollir i educar infants expòsits i orfes fins als deu anys.

A través d'un corpus de documents conservats a l'Arxiu de la Diputació de Lleida —format pel reglament de la institució de beneficència, documentació sobre les relacions i salaris del personal, butlletins oficials de la província, llibres de registre d'infants orfes i expòsits, així com expedients personals— s'aborden aspectes clau per analitzar la representació de la maternitat i del treball femení dins de la institució. Paral·lelament, en aquest context, també s'examina la situació de les asilades —òrfenes i expòsites—, que rebien una educació i formació fonamentades en una moral catòlica que perpetuava el seu rol de gènere com a «àngels de la llar» durant el període estudiat.

1.

INTRODUCCIÓ

Gairebé tothom de la ciutat de Lleida i municipis propers ha sentit anomenar «Maternitat» l'actual edifici que acull la Biblioteca Pública de Lleida. Per a les generacions més joves, el desconeixement sobre les funcions que es desenvolupaven en aquesta institució és absolut. En canvi, en preguntar a les generacions nascudes al voltant dels anys seixanta, les sensacions que es produeixen són d'angoixa i aflicció al recordar aquells infants amb rostres tristos mirant a través de les finestres d'aquesta institució de beneficència provincial ubicada a l'antiga avinguda General Brito.

Tot i formar part de la memòria col·lectiva, la Casa de Maternitat de Lleida ha estat estudiada per la historiografia principalment des d'una perspectiva institucional. Els escassos estudis publicats s'integren majoritàriament en obres de caràcter general o bé adopten la forma d'articles específics, sovint centrats en l'estructura i el funcionament administratiu de la institució. L'absència d'una aproximació en què es posi al centre les persones i les relacions de poder, a saber, que entengui la institució com a espai d'anàlisi de la microhistòria, pot estar relacionada tant amb el secretisme que envoltava tradicionalment la institució com amb la naturalesa dels col·lectius que atenia, sovint invisibilitzats per una determinada historiografia, com són les dones i els infants. És per això que el present treball s'inscriu en la confluència de la història social, la història de gènere i la història de la infància, per posar en relleu les dimensions humanes i socials de la Casa de Maternitat i Expòsits de Lleida.

L'estructura del llibre comença amb un primer capítol que presenta una introducció destinada a establir les bases conceptuals i teòriques que sustenten l'estudi de la Casa de Maternitat de Lleida des d'una perspectiva de gènere.

A més, al segon capítol, s'aborda la història del productor del corpus documental, que és la Diputació de Lleida, i s'expliquen les raons que van motivar l'elecció i desenvolupament del present estudi.

Foto 1. Edifici de la Casa de Maternitat (1920). Fons documental de l'Arxiu de la Diputació de Lleida

A continuació, al tercer capítol, es detallen els objectius que es pretenen assolir i la metodologia emprada, fonamentada en els principis de l'arxivística i la recerca bibliogràfica.

Els resultats s'organitzen en diversos subapartats que giren al voltant de l'eix principal: la Casa de Maternitat des d'una perspectiva de gènere, és a dir, incidint en el rol de les dones com a subjectes històrics en aquesta institució. En el quart capítol, s'analitza el treball femení a la Casa de Maternitat de Lleida, centrant-se en el personal intern i extern, tant religiós com civil. Aquesta anàlisi es basa en el reglament de la institució benèfica, els documents de relació de personal i els seus salaris, els butlletins oficials de la província i els llibres de registre d'infants expòsits i, en menor mesura, d'orfes.

Al cinquè capítol, s'examina la informació limitada disponible sobre les dones que van donar a llum al Departament de Maternitat de la institució, basant-se en l'escassa documentació conservada a l'arxiu per a aquest període. Tot i que no ha estat possible reconstruir-ne els perfils, els llibres de registre d'infants expòsits nascuts a la institució i el reglament ofereixen informació que permet aproximar-se a la seva realitat.

L'estudi sobre la situació dels infants orfes i expòsits, amb especial atenció a les nenes, està desenvolupat al sisè capítol, a través de l'anàlisi del reglament, els butlletins oficials i, en particular, els llibres de registre i expedients personals. Aquests documents posen de manifest una moral catòlica que perpetuava els rols de gènere, una dinàmica clarament evident en el funcionament d'aquesta institució religiosa.

Posteriorment, al setè capítol, es presenten les conclusions derivades de l'anàlisi del corpus documental, que permeten comprendre el funcionament d'aquesta institució benèfica des d'una perspectiva de gènere, centrada en tres grans eixos: treballadores, parteres i asilades.

Finalment, s'afegeixen les referències bibliogràfiques, que han contribuït a contextualitzar i comprendre millor la informació extreta de les fonts arxivístiques. Les taules i figures són d'elaboració pròpia a partir de la documentació de l'Arxiu de la Diputació de Lleida.

La Casa de Maternitat de Lleida va ser una institució de beneficència provincial inaugurada el 1889 en aquesta ciutat i que va estar en actiu fins a l'any 1988, quan aquests establiments van quedar en mans de la Direcció General de l'Atenció a la Infància de la Generalitat de Catalunya. Després de la remodelació de l'edifici, es va convertir en la biblioteca pública de l'Estat a Lleida, que va ser inaugurada com a tal el 21 de gener de 1998.

Segons la Llei de Beneficència de 1849, les cases de maternitat i d'expòsits estaven sota la direcció del Govern, tot i que en cada capital de província s'ubicava una Junta Provincial, depenent de la Diputació, que era l'encarregada d'administrar-les.

Posteriorment, el Reial Decret de 1852, que aprovava el reglament anterior per a l'execució de la Llei de Beneficència de 1849, determinava que cada

capital de província havia de disposar d'un hospital provincial, una Casa de Misericòrdia, una Casa d'Orfes i Desemparats i una Casa de Maternitat i Expòsits. A Lleida, el Reglamento de la Casa Provincial de Maternidad, Expósitos, Huérfanos, Desamparados y Dementes de Lérida (1868), al capítol 28, feia referència a la inexistència d'un hospital provincial, per la qual cosa establia que era competència de la Casa de Maternitat acollir les dones que haguessin concebut il·legítimament, les que no disposessin del necessari per a la seva situació de partera, els infants nascuts a la Casa i els lliurats al torn o en mà, als quals s'havia de proporcionar una educació fins als sis anys (Art. 199-200).

Amb el present treball, ens proposem estudiar la Casa de Maternitat de Lleida des d'una perspectiva de gènere a partir de les fonts bibliogràfiques i documentals conservades, principalment, a l'Arxiu de la Diputació de Lleida. Aquesta recerca s'emmarca en la concessió rebuda del Premi Elvira Godàs, un guardó atorgat pel Servei d'Arxius, Estudis i Informació de la Diputació de Lleida amb l'objectiu de fomentar projectes de recerca i difusió cultural i històrica en l'àmbit local i comarcal. A més, aquest premi recupera la memòria d'Elvira Godàs, mestra i filla de Victorina Vila i Frederic Godàs, que van fundar el Liceu Escolar de Lleida l'any 1906.

Com ja es reflecteix en la publicació d'altres investigacions, la voluntat de l'autora és estudiar els mecanismes repressius exercits sobre el col·lectiu femení de les classes populars al llarg dels períodes històrics que comprenen la primera meitat del segle xx. Per això, en aquest treball es pretén estudiar com la representació de la maternitat es veu condicionada per un sistema de dominació patriarcal, establert a partir de les diferències de gèneres i les relacions de poder. A saber, l'anàlisi d'aquestes fonts permetrà centrar-se en la responsabilitat atribuïda a les dones en qüestions relacionades amb la infància i la immoralitat pública, que van ser clau en la seva estigmatització i en l'exercici d'un control social basat en el seu rol de gènere.

Totes aquestes qüestions conflueixen a la Casa de Maternitat, un espai socio-històric que brindava assistència a dones de classes populars i a la seva descendència. Així doncs, aquesta institució va ser el reflex d'una societat conservadora, profundament influenciada per la religiositat, en la qual les dones es dedicaven gairebé exclusivament a la domesticitat i a la cura de la llar, i que els restringia l'accés a feines remunerades.

Fins ara, les publicacions relacionades amb aquest establiment de beneficència s'han centrat, generalment, en la gestió de la institució, més que no pas en els col·lectius que en feien ús o que hi prestaven els seus serveis. Tot i així, atès que la Casa de Maternitat de Lleida va estar en actiu gairebé cent anys i tenint en compte el gran volum de documentació que va generar, el present estudi es focalitzarà en la dimensió humana des de 1914, any en què es va formalitzar la federació de les quatre diputacions provincials catalanes, conegut com el període de la Mancomunitat de Catalunya, fins als anys de postguerra i, concretament, l'any 1944. Així, l'estudi s'orientarà a analitzar l'evolució d'aquesta institució com a espai sociohistòric en el context de la Mancomunitat de Catalunya, la dictadura de Primo de Rivera, la II República, la Guerra Civil Espanyola i els primers anys del franquisme, coincidint amb la immediata postguerra. Aquests períodes històrics marcats per grans transformacions polítiques, socials, econòmiques i culturals es van reflectir de manera significativa en aquest establiment.

L'elecció de 1914 com a data d'inici d'aquest estudi es deu al fet que aquesta institució es va convertir en una administració pròpia i va suposar un punt d'inflexió en matèria de salut i beneficència, ja que es va fer càrrec dels quatre hospitals de les diputacions que existien a Catalunya, així com dels hospicis per a infants expòsits, de les maternitats, dels asils i dels manicomis, malgrat que no va ser una realitat fins a l'any 1920 (Pelegrí, 2014).

Pel que fa al procés de documentació d'aquest període, es van consultar, segons el quadre de classificació i el llistat de documents inventariats de l'Arxiu de la Diputació de Lleida, més d'una setantena d'unitats documentals simples i/o compostes, custodiades i conservades en aquesta unitat d'informació. La documentació pertany a les funcions de «Comissions Especials», «Retribucions», «Gestió Documental i de la Informació» i a la subfunció d'«Acolliment» de la funció de «Serveis Socials i Assistencials», segons el quadre de classificació d'aquest arxiu. L'organisme productor d'aquestes funcions és la Diputació de Lleida, que està composta per diferents àrees que han anat canviant de denominació al llarg del segle xx, com l'àrea que tractava les «acollides» i els «aflaments», que es denominava «Àrea de Beneficència i Misericòrdia» i, en els darrers anys, va anomenar-se «Assistència Social».

Cal afegir també que el present treball s'emmarca dins de l'article primer de la Llei 20/2022, de 19 d'octubre, de Memòria Democràtica, que «tiene por

objeto la recuperación, salvaguarda y difusión de la memoria democrática, entendida esta como conocimiento de la reivindicación y defensa de los valores democráticos y los derechos y libertades fundamentales a lo largo de la historia contemporánea de España, con el fin de fomentar la cohesión y solidaridad entre las diversas generaciones en torno a los principios, valores y libertades constitucionales» (BOE, núm. 252, de 2022). En aquest sentit, el treball se centra en la recuperació històrica del rol de les dones en el context polític, social, econòmic i cultural comprès entre la Mancomunitat de Catalunya i els primers anys de postguerra.